

*Collección Antòni Nogués
de versiones en aranés*

36

Eth licenciat Vidriera

Cervantes

PRESENTACION

Ua auta novela exemplar de Cervantes, qu'ath delà d'ara poderam gaudir en occitan. Son molti es critics qu'an volut veir un parallelisme entre eth Licenciat Tomàs Rodaja, principal personatge dera òbra, e eth Quijòt, subertot pes conflictes, entre er individu e era societat, que se transmeten enes dues òbres.

Nogués non a traduït eth nòm de Vidriera. L'a deishat en castelhan. Traduïr aguest nòm ei un d'aqueri debats en que trobaram adèptes per toti es costats. Aurie podut díder "Eth licenciat Veirièra" o "eth licenciat Veirina" o "eth licenciat de veire" o... Eth traductor Nogués a optat per mantier eth nòm der originau, tot respectant eth personatge. Non ei cap ua vision aislada: en francés a estat traduïda en diuères ocasions coma "Le licencié Vidriera", tot e qu'en anglés l'auem trobada coma "*The Lawyer of Glass*" que ven a èster "*er abocat de veire*". Es posicions son des dus costats

Coma que, encara, Nogués, non a hèt era traduccio deth Quijòt profitam aciu entà rebrembar ua citacion sus era opinion de Cervantes sus es gascons. En viatge de Don Quijòt a Catalunya, laguens der episòdi en qu'es bandolèrs que parlen catalan ataqueun ath Quijòt: "... pero como los demás eran gascones, gente rústica y desbaratada, no les entraba bien la plática de Don Quijote". No li harie massa gràcia a Cervantes, o dilhèu quedarie estonat de hèr ua generalizacion d'aguest tipe, en veir traduïda era sua òbra ath gascon.

Tomàs (Nogués a deishat eth nòm en castelhan Tomás) Rodaja vò èster famós: "[aunorarè as mèns pairs] Damb es mèns estudis, responcec eth gojat, en tot vier famós per sòrta d'eri; pr'amor que jo è entenut a díder que des òmes se hèn es bisbes." Ac artenhec, siguec famós tot e que patic ua grèva malautia psicologica que le hec a pensar qu'ère de veire. Però, totun era sua malautia, siguec consultat pes letrats dera Universitat, que maugrat tot, trobauen en Tomàs "que responesse a totes es demanes damb propietat e finesa"

Eth trabalh de traductor de Nogués, s'alongue en temps. Non ei ua causa de quate dies, ne de tres setmanes. Aguesta traduccio deth Licenciat Vidriera l'entrègue ara Acadèmia eth dia 7 de juriòl de 2014. Encara no hège ua setmana qu'es Membres dera Acadèmia s'auien constituït. D'aquerò ja hè 7 ans e miei. D'alavetz ençà Antòni Nogués non a parat d'escriuer, de traduïr granes òbres, d'oferir-mos ua rica aportacion ena lengua occitana. Ara podem hèr ua comparacion entre er estil iniciau d'Antòni Nogués e er actuau. Eth Licenciat vidriera ei ua des sues prumères òbres.

En aqueth moment era Acadèmia encara non auie exercit eth sòn prètz hèt d'autoritat de lengua e per açò i podem trobar, en aguesta traduccion, quauques decisions, quauqui detalhs, que non se corresponen damb es normatives actuaus.

Era prumèra òbra dera qu'auem constància, traduïda per Nogués, ei “Era comdessa de Tiurana”, un conde originau de Eduard Batlle, en octobre de 2012. Era darrèra dera que n'auem coneishement ei “Era isla deth tresòr” de Stevenson, que mos l'a hèt arribar en octubre de 2021. Dètz ans de traduccions sense arturar-se. Ei ua hita màger: a traduït milers de pagines, milions de paraules. Eth bagatge que mos dèishe ei impagable. E encara que n'i a que pensen qu'ei un trabalh pòc elaborat (tostemp i a opinions tà tot), ei sense doblet eth major trabalh de traduccion hèt en occitan aranés e segurament eth major de quinsevolh varianta dera lengua occitana.

Era Acadèmia a assomit era responsabilitat de publicar totes es sues òbres, tot e que n'i a que non serà possible a causa des dificultats pes drets d'autor. Les sauvaram, les custodiaram enquia qu'eth temps permete era sua presentacion publica. Entà poder publicar es òbres de Pio Baroja, per prescripcion des drets d'autor, que Nogués traduïc en 2016, non mos falte ne cinc ans e poderam gaudir damb “Auròra Ròia”, “Mala èrba” e “Era cèrca”. E abans de 10 ans poderam publicar “Era pèsta” de Camús. Açò, se non mos decidim a gestionar, abans, es drets d'autor, opcion qu'auram de préner entà gaudir de “Eth mon de Sofia” de Jostein Gaarder o “Er Univers entà Ulisses” de Joan Carles Ortega o “Eth Gran Dessenh” de Stephen Hawking. Totes aguestes òbres ja pòrtent quauqui ans traduïdes e demoren en calaish, eth moment adequat...

“...eth Licenciat hec granes votzes ath laurador, en tot díder:

– Demoratz, Dimenge, a qué passe eth Dissabte.”

Jusèp Loís Sans Socasau

President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana

Eth licenciat Vidriera

Cervantes

Qu'auie dus cavalièrs estudiants passejant pera arribèra deth Tormes, e trapèren en era, dormint jos un arbe, a un mainatge d'uns onze ans, vestit coma laurador. Amièren a un vaitet entà que lo desvelhèsse; se desvelhèc e li preguntèren d'a on ère e se qué hège dormint en aquera soletat. Ara quau causa eth gojat responec qu'eth nòm dera sua tèrra se l'auie desbrembat, e que venguie entà Salamanca a cercar un patron que servir, solet damb qué li balhèsse estudi. Li demanèren se sabie liéger; responec que òc, e escriuer tanben.

- D'aguesta manèra, didec un des cavalièrs, que non ei per manca de memòria que se t'a desbrembat eth nòm dera tua pàtria.
- Sigue per çò que sigue, responec eth gojat, que ne eth d'era ne eth des mèns pairs saberà quauqu'un enquia que jo les posca aunorar ada eri e ada era.
- Donques de quina manèra les pensatz aunorar?, preguntèc er aute cavalièr.
- Damb es mèns estudis, responec eth gojat, en tot vier famós per sòrta d'eri; pr'amor que jo è entenut a díder que des òmes se hèn es bisbes.

Aguesta resposta amièc as cavalièrs a qué lo recebessen e lo hessen a vier damb eri, coma ac heren, en tot balhar-li estudi dera manèra que se tie en aquera universitat damb es vailets que mèstren. Didec eth gojat que se cridaue Tomás Rodaja, d'a on dedusiren es patrons, peth nòm e peth vestit, que deuie èster hilh d'un laurador praube. Enes dies a vier lo jarguèren de nere, e ues setmanes Dempùs balhèc Tomás evidéncies de tier un estranh engenh, en tot mestrar as sòns patrons damb tanta fidelitat, puntualitat e diligència que, sense mancar ne un punt enes sòns estudis, semblaue que sonque s'ocupaue de mestrar-les. E, coma eth bon hèr deth mosso volude era volentat deth patron a tractar-lo ben, ja Tomás Rodaja non ère sirvent des sòns patrons, senon eth sòn companh.

A tot darrèr, en ueit ans que s'estèc damb eri, se hec tan famós ena universitat, peth sòn bon engenh e notable assopliment, que de tot tipe de gent ère estimat e aimat. Eth sòn principau estudi que siguec de leis; mès en çò que mès se hège a veir ère en umanitats; e auie ua memòria tan ludenta qu'ère causa d'espaurir-se, e l'illustraue tant eth sòn bon entendement, que non ère mens famós per eth que per era.

Se passèc que venguec eth temps qu'es sòns patrons acabèren es sòns estudis e partiren entath sòn lòc, qu'ère ua des mielhors ciutats d'Andalucia. Se heren a seguir damb eri a Tomás, e s'estèc damb eri uns dies; mès, coma que li tirauen es sòns desirs de tornar entàs sòns estudis e entà Salamanca (qu'embeline era volentat de tornar ada era a toti es qu'an gaudit dera tranquillitat dera sua vida), demanèc as sòns patrons licéncia entà entornar-se'n. Eri, cortèsi e liberaus, se l'ac balhèren, en tot acomodar-lo de manèra que damb çò que li balhèren se podesse sostier tres ans.

Se dideren adiu, en tot mostrar enes sues paraules eth sòn arregraïment, e gessec de Malaga (qu'aguesta ère era pàtria des sòns senhors); e, en baishar pera còsta dera Zambra, de cap a Antequera, se trapèc damb un gentilòme a shivau, jargat esplendidaments de caminaire, damb dus vailets tanben a shivau. S'apressèc ada eth e se'n sabec qu'amiauen eth madeish viatge. Se heren amics, parlèren de diuèrses causes, lèu lèu dèc Tomás mòstres deth sòn estranh engenh, e eth cavalier les dèc deth sòn graciós e cortesan tracte, e didec qu'ère capitán d'infanteria de sa Majestat, e qu'eth sòn alferes hège era companhia en tèrra de Salamanca.

Laudèc era vida dera soldadesca; li pintèc plan viuaments era beresa dera ciutat de Napoles, es comoditats de Palermo, era abondor de Milan, es hèstes de Lombardia, es esplendids minjars des aubèrges; li diboishèc doça e puntuaments eth *aconcha*, *patron*; *pasa acá*, *manigoldo*; *venga la macarela*, *li polastri e li macarroni*. Que laudèc enquiathe cèu era vida liure deth soldat e dera libertat d'Italia; mès que non li didec arren deth hered des sentinèles, deth perilh des assauts, der espant des batalhes, dera hame des sètges, dera roïna des mines, e de d'autas causes d'aguesta sòrta, que bèri uns les cuelhen e tien coma a mès a mès deth pes dera soldadesca, e son era carga principau d'era. En resumit, tantes causes li didec, e tan ben dites, qu'era discrecion deth nòste

Tomás Rodaja comencèc a tartalhar e era volentat a hèr-se ad aquera vida, que tan près tie era mòrt.

Eth capitan, que se cridaue senhor Diego de Valdivia, plan content dera bona preséncia, engenh e assopliment de Tomás, li preguèc que venguesse damb eth entà Italia, se volie, peth curiosèr de veder-la; qu'eth l'aufrie era sua taula e encara, se siguesse de besonh, era sua bandèra, pr'amor qu'eth sòn alferes l'auie de deishar a lèu.

Que pòga causa calèc entà que Tomás acceptèsse era escometuda, en tot hèr damb eth madeish, en un instant, un discurs cuert de qué serie bon veir Italia e Flandes e d'autas diuèrses terres e païsi, pr'amor qu'es longues peregrinacions hèn as òmes discrets; e qu'aquerò, a tot darrèr, podie durar tres o quate ans, que, hijudi as pògui qu'eth auie, non serien guaires entà que l'empedissen tornar as sòns estudis. E, coma se tot s'auesse d'arribar ara mida deth sòn gost, li didec ath capitan qu'ère content d'anar-se'n damb eth entà Italia; mès damb era condicion de qué non s'auie de seir jos era bandèra, ne calar-se en lista de soldats, entà non obligar-se a seguir jos era sua bandèra; e, totun qu'eth capitan li didec qu'ère parièr calar-se en lista, qu'atau gaudirie des ajudes e pagues que li balhèssen ara companhia, e qu'eth li balharie licéncia toti es viatges que l'ac demanèsse.

- Aquerò que serie, didec Tomás, anar en contra dera mia consciéncia e contra era deth senhor capitan; per aquerò m'estimi mès anar liure qu'obligat.
- Ua consciéncia tant escrupulosa, didec senhor Diego, qu'ei mès de religiós que de soldat; mès sigue coma sigue, qu'èm camarades.

Arribèren aquera net en Antequera, e en pògui dies e granes jornades se calèren a on ère era companhia, dejà acabada de hèr, e que començaue a hèr era tornada dè Cartagena, en tot lotjar-se, aquera e ues autes quate, pes lòcs que les venguien a man. Aquiu que se n'encuedèc Tomás dera autoritat des comissaris, era incomoditat de bèri capitans, era sollicitud des installadors, era indústria e compde des pagadors, es planhs des pòbles, eth rescatar des objèctes empenhadi, es insoléncias des recrutes, es batusses des òstes, eth demanar bagatges mès des de besonh, e, fin final, eth besonh lèu precis de hèr tot aquerò que campaue e li semblaue mau.

Que s'auie jargat Tomás de papagai, en tot renonciar as vestits d'estudian, e se calèc ara riga-raga, coma se sòl díder. Es fòrça libres qu'auie les redusic a *Horas de Nuestra Señora* e a un *Garcilaso* sense comentaris, qu'amiaue enes dues pòches de dejós eth vestit. Que vengueren mès lèu de çò qu'aurien volut en Cartagena, pr'amor qu'era vida des aubèrges ei ampla e diuèrsa, e cada dia se trapen causes naues e agradiues.

Aquiu s'embarquèren en quate galères de Napoles, e tanben aquiu se n'encuedèc Tomás Rodaja dera estranya vida d'aqueres cases de mar, a on era màger part deth temps rudègen es cinzes, panen es condemnadi, s'embèstien es marinèrs, rosiguen es arrats e fatiguen es movements deth mar. L'espauriren es granes borrasques e tormentes, mès que mès es deth gòlf de Leon, que n'aueren dues; qu'era ua les desvièc enquia Corcega e era auta les entornèc entà Tolon, en França. En fin, desvelhadi, banhadi e damb es uelhs macadi, arribèren ena polida e beròia ciutat de Genova; e, en tot desembarcar-se en sòn recuelhut ostau de jòc, dempùs d'auer visitat ua glèisa, venguec eth capitan damb toti es sòns camarades en ua aubèrja, a on se'n desbrembèren de totes es borrasques passades damb eth present *gaudeamus*.

Aquiu coneisheren era suavitat deth Treviano, eth valor deth Montefrascon, era fòrça der Asperino, era generositat des dus grècs Candia e Soma, era granor deth des Cinco Viñas, era doçor e placiditat dera senhora Garnacha, era rusticitat dera Chendola, sense qu'entre toti aguesti senhors gausèsse campar era baishesa de Romanesco. E, en hèr, er òste eth recompte de tanti e diuèrsi vins, s'aufric a hèr aparéisher aquiu, sense tier cap enganha, ne coma pintadi en mapa, senon reau e vertadèraments, a Madrigal, Coca, Alaejos, e era imperiau mès que Reiau Ciutat, cramba deth diu der arrir; aufric a Esquivias, a Alanís, a Cazalla, Guadalcanal e era Membrilla, sense desbrembar-se'n de Ribadavia e de Descargamaria: fin final, mès vins nomentèc er òste, e mès les ne dèc, que podec tier enes sòns cerèrs eth madeish Baco.

Que li cridèc tanben era atencion ath bon Tomás, es ròis peus des genoveses, e era gentilesa e

galharda disposicion des òmes; era admirabla beresa dera ciutat, qu'en aqueri malhs semble que i tengue encastrades es cases coma diamants en aur. Un aute dia se desembarquèren totes es compagnies qu'auien d'anar en Piamonte; mès que non volec Tomás hèr aguest viatge, senon anarse'n d'auiu, per tèrra, entà Roma e Napoles, qu'atau hec, demorant tornar pera grana Venecia e per Loreto, enquia Milan e Piamonte, a on didec senhor Diego de Valdivia que lo traparie se ja non les auessen amiat entà Flandes, cossent se didie. Dus dies Dempús se didec adiu Tomas deth capitan e, en cinc dies mès arribèc en Florencia, en tot auer vist prumèr a Luca, ciutat petita, mès plan ben hèta, ena que, mielhor qu'en d'autres parts d'Italia, son plan ben visti a acuelhudi es espanhous. Li shautèc fòrça Florencia, atau per agradiu lòc que pera sua netedat, beròis edificis, fresc arriu e tranquilles cases. S'estec en era quate dies, e Dempús partic entà Roma, reina des ciutats e senhora deth mon. Visitèc es sòns temples, adorèc es sues relíquies e admirèc era sua grandesa; e, madeish que pes unges deth leon se vie en coneishement dera sua granor e ferocitat, atau eth treiguec de Roma pes sòns esbocinadi marmes, mieges e sancères estatues, pes sòns trincadi arcs e esbauçades tèrmas, pes sòns magnifics portaus e grani anfiteatres; peth sòn famós e sant arriu, que tostemp aumplís es vòres d'aigua e les beatifiques damb es infinites relíquies des còssi des martirs qu'en era tengueren sepultura; pes sòns pònts, que sembla que se guarden es uns damb es auti, que damb solet eth nòm cuelhen autoritat sus quinsevolh des autes ciutats deth mon: era Via Apia, era Flaminia, era Julia e d'autres d'aguesta sòrta. E que non l'admirau mens era division des sòns montes laguens d'era madeisha: eth Celio, eth Quirinal e eth Vatican, amassa damb es auti quate, qu'es sòns nòms amuishen era granesa e majestat romana. Notèc tanben era autoritat deth Collegi des Cardenaus, era majestat deth Suprèm Pontife, eth concors e varietat de gents e de nacions. Tot ac campèc, notèc e botèc ath sòn punt. E, en auer hèt caminant era estacion des sèt glèises, e en tot cohessar-se damb un penitenciari e punat eth pè a Sa Santetat, plen d'*agnusdei* e compdes, se determinèc a anar entà Napoles; e per èster temps de cambis, dolent e damnatjós entà toti aqueri qu'entreuen o gessen de Roma, se i vien per tèrra, partic per mar entà Napoles, a on ara admiracion qu'amiaue d'auer vist Roma l'ahigèc era que li costèc veir Napoles, ciutat, ena sua pensada, e ara de toti es que l'an campada, era mielhor d'Europa e enquia de tot eth mon.

D'auiu, partic entà Sicilia, e vedec Palermo, e Dempús entà Micina; de Palermo l'agradèc eth sòn emplaçament e beresa, e de Micina, eth pòrt, e de tota era isla, era abondància, per çò que pròpiaments e damb verat la criden granèr d'Italia. S'entornèc entà Napoles e Roma, e d'auiu venguec en Nòsta Senhora de Loreto, qu'en sòn sant temple non vedec parets ne muralhes, pr'amor que totes èren caperades de cajades, de susaris, de cadies, de grilhets, d'esposes, de cabeladures, de miei busti de cera e de pintures e retaules, que balhauen fe des immenses mercés que molti auien recebut dera man de Diu, pera intercession dera sua divina Mair, qu'era sua sacrosanta imatge volet agranir e autorizar damb un pilèr de miracles, en recompensa dera devucion que li tien aqueri que damb uns taus baldaquins mantien ornadi es murs dera sua casa. Vedec era madeisha estança a on se racondèc era mès nauta embaishada e mès importanta que vederen e non enteneren toti es céus, e toti es angels e residents des ostaus sempiternaus.

D'auiu, en s'embarcar en Alcona, partic entà Venecia, ciutat que, se non auesse neishut en mon Colon, non aurie en eth arren de parièr: gràcies ath céu e ath gran Hernando Cortés, que conquistèc eth gran Mexico, entà qué era grana Venecia auesse de bèra manèra a qui se l'opausèsse. Aguestes dues famoses ciutats se semblén enes carrers, que son toti d'aigua: era d'Europa, admiracion der ancian mon; era d'America, espant deth nau mon. Li semblèc qu'era sua riquesa ère infinita, eth sòn govèrn prudent, eth sòn lòc inexpugnable, era sua abondor plan molta, es sòns entorns alègres, e, fin finau, tota era en se e enes sues parts digna dera fama que deth sòn valor se'n saben de totes es parts deth mon, hènt a veir encara mès aguesta vertat era maquina deth sòn famós Arsenau, qu'ei eth lòc a on se fabriquen es galères, amassa damb d'auti vaishèths que non se pòden compdar.

Que sigueren taus es presents e passatemps de Calipso que trapèc eth nòste curiós en Venecia, que lèu li hègen desbrembar eth sòn prumèr intent. Mès, en auer-se estat un mès en era, a trauers de Ferrara, Parma e Plasencia, tornèc entà Milan, burèu de Vulcano, tissa deth rei de França; ciutat, ath darrèr, que se pòt díder que tie capacitat entà hèr e des hèr, en tot hèr-la magnifica era sua granor e

era deth sòn temple e era sua meravilhora abondor de totes es causes que son de besonh ara vida humana. D'aquiu, partic entà Aste, e venguec a temps qu'ath londeman partie eth tèrc entà Flandes.

Que siguec plan ben recebut peth sòn amic eth capitan, e ena sua companhia e camarada passèc entà Flandes, e arribèc en Amberes, ciutat non mens entà meravilhar qu'es qu'auie vist en Italia. Vedec a Gante e a Bruseles, e vedec que tot eth país ère a mand de cuéller es armes, entà gésser de campanha er ostiu a vier.

E, en auer complit eth desir que l'auie ahiscat a veir tot çò qu'auie vist, se determinèc a tornar entà Espanha e entà Salamanca pr'amor d'acabar es sòns estudis; e atau dit atau hèt, damb gran desengust deth sòn camarada, que li preguèc, tant que se didien adiu, li hesse a saber sus era sua salut, arribada e eveniment. Li prometec de hèc atau que l'ac demanaue, e, a trauèrs de França s'entornèc entà Espanha, sense auer vist Paris, per tòrt d'ester quilhada en armes. En fin, arribèc en Salamanca, a on siguec ben recebut des sòns amics, e, damb era comoditat qu'eri li balhèren, contunhèc es sòns estudis enquia graduar-se de licenciat en leis.

Se passèc qu'en aqueth temps venguec ena ciutat ua dama de bona mena e dissipada. Acodiren lèu ath piulet e reclama toti es audèths deth lòc, sense demorar *vademecum* que non la visitèsse. Li dideren a Tomás qu'aquera dama didie qu'auie estat en Italia e en Flantes, e, pr'amor de veir se la coneishie, venguec a visitar-la, qu'ena sua visita e vista demorèc era, encamardada de Tomás. E eth, sense voler hèr-ne cabau, non volie entrar ena sua casa, se non siguesse per fòrça e amiats pes auti. A tot darrèr, era li desnishèc era sua volentat e l'aufric era sua propietat. Mès, coma qu'eth atengui mès as sòns libres qu'as sòns passatems, de cap manèra responie ath gost dera senhora; que, en veir-se desdenhada e, autanplan, aborruda e que per mejans ordinaris e comuns non podie conquistar era ròca dera volentat de Tomás, convenguec a cercar d'autes formes, ena sua pensada mès eficaces e sufisentes entà arténher eth compliment des sòns desitges. E atau, conselhada d'ua morisca, en un codonh toledan li balhèc a Tomás ua d'aguestes causes que criden encantaments, en tot creir que li daue ua causa entà forçar-lo a estimar-la: coma s'auesse en mon èrbes, encantaments ne paraules sufisentes entà forçar eth liure aubire; e, atau, es que balhen aguestes beuendes o biòques aimatòries se criden *veneficios*; pr'amor que non hèn ua auta causa que balhar podom a qui les cuelh, coma ac demòstre era experiéncia en fòrça e diuèrses escadences.

Que mingèc a tau mau punt Tomás eth codonh, que còp sec commencèc a herir-se de pè e de man, tau qu'auesse mau dera tèrra, e sense se repréner s'estèc diuèrses ores, enquia qu'ara fin reviuec, coma empeguit, e didec damb lengua trebolada e blecassuda qu'un codonh qu'auie minjat l'auie aucit, e declarèc se qui l'ac auie balhat. Era justícia, que se'n sabec deth cas, anèc a cercar ara maufactora; mès que ja era, en veir eth mau eveniment, auie despareishut e non campèc jamès.

Sies mesi s'estèc en lhet Tomás, enes quaus s'aflaqui e se calèc, coma se sòl díder, enes uassi, e semblaue tier treboladi toti es sentits. E, encara que li heren toti es remèdis possibles, solet li guariren era malautia deth còs, mès que non era der entendement, pr'amor que demorèc assanit, mès capvirat dera mès estranya lhocaria que s'auie vist enquia alavetz. Que s'imaginèc, eth malerós, qu'ère hèt de veire, e damb aguest pensament, quan bèth un s'apressaue ada eth, sorrisclaue en tot demanar e pregar damb paraules e rasons convengudes que non s'apressèsse, pr'amor que lo trincarien; que de vertat e reauments eth non ère coma es auti òmes: qu'ère tot de veire de cap a pès.

Entà trèir-lo d'aguesta estranya imaginacion, molti, sense atie as dues votzes e demanes, l'escomèteren e l'abracèren en tot dider-li qu'avertisse e vedesse se com non se trincae. Mès çò que més se passaue damb aquerò ère qu'eth praube se lançaue en solèr hènt mil sorriscles, e ara seguida li venguie un estavaniment que non se reprenie en quate ores; e, quan se reprenie, renaue es demanes e prècs de qué un aute còp non se l'apressèssent. Didie que li parlèssent de luenh e li preguntèssent çò que volessen, pr'amor qu'a tot responderie damb mès sabença, per èster òme de veire e non de carn: qu'eth veire, en èster materiau subtil e delicat, obraue era amna a trauèrs d'eth damb mès rapiditat e eficàcia que peth còs, pesant e terrèstre.

Que voleren quauqui uns experimentar s'ère vertat çò que didie; e, atau, li preguntèren fòrça causes

e de mau hèr, que responec espontanèaments damb un plan gran agudentor d'engenh: çò que costèc admiracion as mès letrats dera Universitat e as professors de medecina e filosofia, en tot veir qu'en un subjècte a on se contengueie tant extraordinària holia coma ère eth pensar qu'ère de veire, s'embarresse tan gran entendement que responesse a totes es demanes damb propietat e finesa.

Demanèc Tomás que li balhèssen un emboish a on placèsse aqueth veire brusc deth sòn còs, pr'amor de qué en jargar-se un vestit estret non se trinquèsse; atau, donc, li balhèren ua ròba ròia e ua camisa plan ampla, qu'eth se botèc damb fòrça suenh e s'ajustèc damb ua còrda de coton. Que non se volec cauçar sabates de cap manèra, e er orde qu'establic entà que li balhèssen eth minjar, sens qué ada eth s'apressèssen, siguec de méter ena punta d'un pau un recipient d'aurina, a on li flocauen bèra sòrta de fruta qu'era tempsada aufrie. Non volie ne carn ne peish; ne beuie senon ena hònt o en arriu, e aquerò ac hège damb es mans; quan caminaue pes carrèrs anaue peth miei, guardant es losats, temerós de qué non li queiguesse bèth teule e lo trinquèsse. Pendent es ostius dormie en camp a cèu dubèrt, e es iuèrns se calaue en bèra aubèrja, e en palhèr se calaue enquiarà gargamèra, en tot díder qu'aqueth ère eth lhet mès avient e mès segur que podien tier es òmes de veire. Quan tronaue, tremolaue coma ua huelha, e gessie en camp e non tornaue en bordalat enquia qu'auesse passat era tormenta.

Es sòns amics lo tengueren embarrat pendent fòrça temps; mès, en veir qu'eth sòn malur tiraue entà dauant, determinèren acceptar çò que les demanaue, qu'ère que lo deishèssen anar liure; e, atau, lo deishèren, e gessec pera ciutat, costant era admiracion e compassion de toti es que lo coneishien.

L'enrodèren lèu es gojats; mès damb eth paishon les arturaue, e les demanaue que li parlèssen aluenhadi, pr'amor de qué non se trinquèsse; que, per èster òme de veire, ère plan trende e trincadís. Es gojats, que son era mès endrabada generacion deth mon, a despièt des sòns prècs e votzes, li comencèren a lançar liròts, e autanplan pèires, entà veir s'ère de veire, coma didie. Mès eth hège tantes votzes e enquia taus extrèms, qu'en hiscaue as òmes entà qué pelegèssen e castiguèssen as gojats pr'amor de qué non li lancèssen arren.

Mès un dia que lo fatiguèren fòrça se dirigic ada eri, en tot díder:

- Se qué voletz, gojats, pesadi coma mosques, lordi coma cinzes, atrevits coma piudes? Sò jo, dilhèu, eth monte Testacho de Roma, entà que lancètz autant de testi e teules?

Entà entener-lo pelejar e respóner a toti, lo seguien tostemp molti, e es gojats cuelheren e tengueren per mielhor partit abantes escotar-lo que lançar-li causes.

En tot passar, un viatge, pera ua botiga de ròba de Salamanca, li didec ua vendeira:

- Que me hè dò, senhor Licenciat, eth sòn malur; mès, se qué harè, que non posqui plorar?

Eth se virèc entada era, e plan retengut li didec:

- *Filiae Hierusalem, plorate super vos eth super filios vestros.*

Comprenec eth marit dera vendeira era malícia dera dita e li responec:

- Frair licenciat Vidriera (qu'atau didie eth que se cridaue), qu'auetz mès de brigand que de lhòco.
- Que se m'en fot, responec, autant que non aja arren de pèc.

En tot passar bèth dia pera casa lana e aubèrja comuna, vedec qu'èren en portau fòrça des sues residentes, e didec qu'èren bagatges dera armada de Satanás qu'èren lotjades ena aubèrja deth lunfèrn.

Li demanèc bèth un se quin conselh o consolacion balharie a un amic sòn qu'ère plan trist pr'amor qu'era sua hemna s'estaue damb un aute.

Ad açò que responec:

- Didetz-li que balhe es gràcies a Diu pr'amor d'auer-li permetut que li hessen enlà de casa ath

sòn enemic.

- Alavetz, non a d'anar a cercar-la?, didec un aute.
- Ne per biòca!, repliquèc Vidriera; pr'amor que trapar-la serie trapar un perpetuau e vertadèr testimòni deth sòn desaunor.
- S'ei atau, didec eth madeish, se qué me cau hèr a jo entà auer patz damb era mia hemna?

Li responec:

- Balha-li çò que sigue de besonh; dèisha-la que mane a toti es dera casa, mès non permetes qu'era te mane a tu.

Li didec un gojat:

- Senhor licenciat Vidriera, jo me voleria desseparar deth mèn pair, pr'amor que me foetège fòrça viatges.

E li responec:

- Encueda-te'n, gojat, es foetades qu'es pairs balhen as sòns hilhs les aunoren, e es deth borrèu aufensen.

Demorant ena pòrta d'ua glèisa, vedec que i entraue un laurador des que tostamps se vanten de cristians vielhs, e darrèr sòn ne venguie un que non estaue en tan bona opinion coma eth prumèr; e eth Licenciat hec granes votzes ath laurador, en tot díder:

- Demoratz, Dimenge, a qué passe eth Dissabte.

Des mèstres dera escòla didie qu'èren erosi, donques que tractauen tostemp damb angels; e que serien plan mès erosi s'es angelets non siguessen mecosi.

Un aute li demanèc se qué ne pensaue des hemnes nasejaires. Responec que non n'èren es aluenhades senon es vesies.

Es naues dera sua holia e des sues responses e dites s'espargec per tota Castelha; e, en tot arribar enes aurelhes d'un prince, o senhor, qu'ère ena Cort, lo volet hèr a vier, e encomanèc a un cavalièr amic sòn, qu'ère en Salamanca, que se l'amièsse; e, trapant-lo eth cavalièr un dia, li didec:

- Que sàpie eth senhor licenciat Vidriera qu'un gran personatge dera Cort demane per eth e volerie hèr-lo a vier.

Ad açò responec:

- Que vòsta mercé me desencuse damb aqueth senhor, que jo non sò bon entà palai, pr'amor que è vergonha e non sabi vantar.

Totun aquerò, eth cavalièr l'amièc ena Cort, e entà amiar-lo tengueren damb eth aguesta invencion: lo botèren en uns conteneires de palha, coma aqueri que pòrtent eth veire, egalant es tèrci damb pèires, e entre era palha i auie botadi bèri veires, pr'amor de hèr veir que coma vasso de veire l'amiauen. Arribèc en Valladolid; entrèc de nets e lo destropèren ena casa deth senhor que l'auie hèt hèr a vier, deth quau siguec plan ben recebut, en tot dider-li:

- Que sigue planvengut eth licentiat Vidriera. Com l'a anat eth camin? Se com va de salut?

Ad açò que responec:

- Que non i a cap camin dolent, se s'arribe en finau, senon eth qu'amie entara horca. De salut qu'estongui neutrau, pr'amor que son afrontadi es mèns possi damb eth mèn cervèth.

Un aute dia, en auer vist en fòrça pèrgues de fauconeria molti neblies e açoires e d'auti audèths de volateria, didec qu'era caça de nautada ère digna de princes e de grani senhors; mès qu'avertissen que damb era costaua eth gost sus eth profit a mès de dus mil per un. Era caça de lèbres didec qu'ère plan gostosa, e mès quan se caçaua damb lebrèrs adondadi.

Ath cavalièr l'agradèc era sua holia e lo deishèc gésser pera ciutat, jos era proteccion e garda d'un ôme que tenguesse compde de qué es gojats non li hessen mau; des quaus e de tota era Cort sigueuc coneishut en sies dies, e a cada pas, en cada carrèr e en quinsevolh cantoada, responie a totes es demanes que li hegen; entre es quaus li preguntèc un estudiant s'ère poèta, pr'amor que li semblaue qu'auie engenh entà tot.

E ad aço responec:

- Enquia ara non è estat tan pèc ne erós.
- Que non compreni aquerò de pèc e erós, didec er estudiant.

E responec Vidriera:

- Non è estat tan pèc que venga en mau poèta, ne tant erós qu'aja meritat vier en un de bon.

Li demanèc un aute estudiant en quina estimacion auie as poètes. Responec qu'ara sciéncia en molta; mès qu'as poètes en deguna. Li repliquèren se per qué didie aquerò: responec que der infinit nombre de poètes qu'auie, èren tan pògui es boni, que lèu non hègen numèro; e atau, coma se non auesse poètes, non les estimaue; mès qu'admiraue e veneraue era sciéncia dera poesia pr'amor qu'embarraue en se totes es autes sciéncies: pr'amor que se'n servís de totes, s'orne de totes, e apolidís e trè ara lum es sues meravelloses òbres, qu'aumplís eth mon de profit, de shaute e de meravilha.

E ahigec mès:

- Que jo me'n sabi en guaire mos cau estimar un bon poèta, pr'amor que rebrembi aqueri vèrsi d'Ovidio que diden:

Cum ducum fuerant olim regnumque poeta:

premiaque antiqui magna tulere chori.

Sancta que maiestas, et erat venerabile nomen

vatibus; et large sape dabantur opes.

"E mens me'n desbrembi dera nauta qualitat des poètes, donques les cride Platon interprèts des dius, e d'eri ditz Ovidio:

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo

"E tanben ditz:

At sacri vates, et Divum cura vocamus.

"Aquerò se ditz des boni poètes; que des maishants, des charraires, se qué mos cau díder, se non que son era estupiditat e era arrogància deth mon?

E encara higec:

Se qué ei veir a un poèta d'aguesti dera prumèra impression quan vò díder un sonet as auti que l'entornegen, era povora que les hè dident: "Vòstes mercés escoten un sonetet que delànet en cèrta ocasion hi, que, ena mia pensada, encara que non vau arren, tie un non sai qué de polit!". E alavetz tòrc es pòts, s'arque es celhes e se grate era pòcha, e d'entre d'auti papèrs lardosi e miei trincadi, a on encara i demore un milèr de sonets, trè aqueth que vò recitar, e ara fin lo ditz damb ton melós e grandiloquènt. E se dilhèu es que l'escoten, per çò de sornuts o d'ignorants, non lo lauden, ditz: "O es vòstes mercés non an comprenut eth sonet, o jo non l'è sabut díder; e, atau, que serà bon recitar-lo un aute viatge e que vòstes mercés li balhen mès atencion, pr'amor que de vertat de vertat, qu'eth sonet ac merite". E torne coma ara prumeria a recitar-lo damb nauis gèsti e naues pauses. Donques, se qué ei veder-les censurar-se es uns as autes? Qué diderè deth ganholar que hèn es cadèths as vielhs e grèus mastins? E qué des que mormolhen de bèri illustri e excellents subjèctes, a on lutz era vertadèra lum dera poesia; que, en sauvar-la-se coma solaç e léser des sues moltes e grèus

ocupacions, mòstren era divinitat des sòns engenhs e era nautor des sòns concèptes, a despièt e dolor deth circonspecte ignorant que jutge de çò que non se'n sap e aborris çò que non compren, e deth que vò que s'estime e s'aprècie era pegaria que se sè dejós de trons e era ignorància que s'apressè as sètis?.

Un aute viatge li demanèren se quina ère era causa de qué es poètes, ena sua majoritat, èren praudi. Contestèc que pr'amor qu'eri volien, qu'ère ena sua man èster rics, se se'n sabien profitar dera escadença qu'a viatges amiauen entre es mans, qu'ère es des sues dames, que totes èren plan riques, donques qu'auien es peus d'aur, eth front d'argent brilhant, es uelhs de verd esmerauda, es dents d'ivòri, es pòts de corau e era gargamèra de cristau transparent, e que çò que plorauen èren riques pèrles; e mès, que çò qu'es sòns pès caushigauen, per dura e estèrle qu'era tèrra siguesse, de seguit produsie gensemins e ròses; e qu'eth sòn alend ère de blos ambre, musc e ibiscus. E que totes aguestes causes èren senhaus e mòstra dera sua grana riquesa. Aguestes e d'autres causes didie des poètes dolents, pr'amor que des boni tostamps parlèc ben e les ennautic peth dessús des còrnes deraLua.

Vedec un dia en trepader de Sant Francés ues figures pintades de mala traça, e didec qu'es boni pintors imitauen ara natura, mès qu'es dolents l'anherauen.

S'apressèc bèth dia damb fòrça suenh, pr'amor de qué non se trinquèsse, ena botiga d'un libretèr, e li didec:

- Aguest mestier que me shautarie fòrça se non siguesse per un defècte qu'amie.

Li demanèc eth libretèr que se l'ac didesse. E li responce:

- Es lànfies que hèn quan crompen es beneficis d'un libre, e era trufaria que hèn ath sòn autor se de cas les imprimisse ath sòn cargue; pr'amor que, en lòc de mil cinc cents, imprimissen tres mil libres e, quan er autor se pense que se venen es sòns, se venen es der aute.

Succedit aguest madeish dia que passeren pera plaça sies flagelladi, e, tant que didie eth discurs: "Ath prumèr, per lairon", hec granes votzes as que s'estauen dauant sòn, en tot dider-les:

- Hètz-vos enlà, frairs, non sigue que comence aguest ahèr entà bèth un de vosati!

E quan era persona que hège eth discurs venguec a díder: "Ath cu...", didec:

- Aqueth que deu èster er avalizator des gojats

Un gojat li didec:

- Frair Vidriera, deman trèn a flagellar a ua hemna nasejaira.

Li responce:

- Se didesses que trèn a flagellar a un òme nasejaire, que me semblarie que treiguien a flagellar un coche.

S'estaua aquiu un d'aguesti qu'amien cagires de mans e didec:

- De nosati, Licenciat, non auetz arren a díder?
- Non, responce Vidriera, senon que sap cadun de vosati mès pecats qu'un confessor; mès qu'ei damb aguesta diferéncia: qu'eth confessor les sap entà auer-les en secret, e vosati entà hèr-les a veir pes tavèrnies.

Qu'entenec aquerò un mulatèr, pr'amor que l'escotaue tota sòrta de gent, e li didec:

- De nosati, senhor Redoma, que non i a guaira causa entà dider-mos, pr'amor qu'èm bona gent e de besonh entara causa publica.

Ad açò responce Vidriera:

- Er aunor deth patron desnishe eth deth sirvent. Cossent açò, guarda a qui mèstres e veiràs se

guaire aunorat ès: qu'ètz vosati, es sirvents, era mès maishanta canalha que sostier era tèrra. Un viatge, quan encara non èra de veire, caminè pendent ua jornada damb ua mula de loguèr tau, que li compdè cent vint-e-ua fautes, totes capitau e enemigues deth gènre uman. Toti es mossos de mules tien eth sòn punt de rofants, eth sòn punt de panaires, e eth sòn mès o mens de brigands. S'es sòns patrons (qu'atau criden eri as qu'amien sus es mules) son blagaires, hèn mès sòrt damb eri qu'era sòrt que heren en aguesta ciutat es ans anteriors: se son estrangèrs, les panen; s'estudiants, les maudiden; e se religiosi, les renèguen; e se soldats, les tremòlen: aguesti, e es marinèrs e es carretèrs e es mulatèrs, tien ua forma de víuer extraordinària e solet entada eri; eth carretèr se passe era màger part dera sua vida en un espaci de lata e mieja de lòc, que pòga causa mès deu tier era joata des mules dauant deth car; era mitat deth temps cante e era auta mitat renègue; e en díder: "hètz-vos enlà", se les passe entà un aute costat; e se de cas les cau trèir quauqua arròda de bèth endrabader, que s'ajuden mès de dues pessetes que de tres mules. Es marinèrs son gent gentila, non urbana, que non se'n sap de ua aute lenguatge qu'eth que se tie enes vaishèths; ena bonança que son diligents e ena borrasca guiterosi; ena tormenta manen molti e aubedissen pògui; eth sòn Diu ei era sua arca e era sua biòca, e eth sòn léser veir marejadi as passatgèrs. Es mulatèrs son gent qu'an hèt divòrci des linçòs e s'an maridat damb es aubardes; que son tan diligents e pressadi que, a tràoca de non pèrder era jornada, perderàn era amna; era sua musica ei era deth mortèr; era saussa, eth hame; es sòns maitines, lheuar-se a balhar minjar as animaus; e es sues misses, non ausir-ne deguna.

Quan didie aquerò ère en portau d'un apotecari, e, en virar-se de cap ath senhor, li didec:

- Vòsta mercé que tie un salutós mestìer, se non siguesse tant enemic des sòns lums d'òli.
- De quina manèra sò enemic des mens lums d'òli?, preguntèc er apotecari.

E responc Vidriera:

- Qu'ac digui, pr'amor qu'en mancar quinsevolh òli, lo càmbie peth deth lum qu'ei mès apròp; e encara amie ua auta causa aguest mestìer, qu'ei hèr enlà eth credit deth mès acertat mètge deth mon.

En preguntar-li se per qué, responc qu'auie apotecari que, entà non díder que mancaue ena sua apoteca çò que li prescriuie eth mètge, en sòrta des causes que li mancauen ne plaçaue d'autas qu'ena sua pensada auien era madeisha vertut e qualitat, sense que siguesse atau; e, damb aquerò, era medecina mau compausada obraue ath revés de çò qu'aurie d'obrar era ben ordenada.

Li preguntèc, alavetz, bèth un se qué ne pensaue des mètges, e contestèc aquerò:

- *Honora medicum propter necessitatem, etenim creavit eum Altissimus. A Deo enim est omnis medela, eth a regge accipiet donationem. Disciplina medici exaltavit caput illius, et in conspectu magnatum collaudabitur. Altissimus de terra creavit medicinam, et vir prudens non ab(h)orre-bit illam.* Aquerò ditz er *Ecclesiasticum* dera medecina e des boni mètges, e des dolents se poirie díder tot ath revés, pr'amor que non i a gent mès damnatjosa entara causa publica qu'eri. Eth jutge mos pòt tòrcer o dilatar era justícia; eth letrat, sostier peth sòn interès era nòsta injusta demana; eth mercadèr, shurlar-mos es propietats; fin finau, totes es personnes qu'auem besonh de tractar, mos pòden hèr bèth mau; mès trèir-mos era vida, sense èster restacadi ath temor deth castig, degun. Sonque es mètges mos pòden aucir e mos aucissen sense pòur e sense botjar es pès, sense desengainar ua auta espada qu'era recèpta. E non se desnishen es sòns delictes, pr'amor qu'ath córrer les calen dejós era tèrra. Me'n brembi que quan jo èra òme de carn, e non de veire coma ne sò ara, qu'a un mètge d'aguesti de segona classa lo deishèc un malaut entà guarir-se damb un aute, e eth prumèr, Dempús de quate dies, endonvièc a passar pera apoteca a on receptaue eth segon, e demanèc ar apotecari se com li anaue ath malaut qu'eth auie deishat, e que se l'auie receptat bèra purga er aute mètge. Er apotecari li responc qu'aciu auie ua recèpta de purga qu'eth dia a vier li calie cuéher eth malaut. Li didec que se la hesse a veir, e campèc qu'ath finau d'era i didie: *Sumat diluculo*; e didec: "Tot çò qu'amie aguesta purga me contente, senon aguest *diluculo*, pr'amor qu'ei massa umid".

Per aguestes e d'autes rasons que didie de toti es mestiers, venguen darrèr sòn, sense hèr-li cap de mau, e sense deishar-lo repausar; mès, totun açò, non s'auesse podut deféner des gojats s'eth sòn garda non lo defenesse. Que li preguntèc un se qué li calie hèr entà non auer enveja d'arrés. Li responec:

- Dormís, que tot eth temps que dormisses serà parièr qu'eth deth tòn envejat.

Un aute li demanèc quin remèdi aurie entà gésser damp ua comission que hège dus ans que pretenie. Li responec:

- Vete'n a shivau e ara nautada de qui l'amie, e acompanha-lo enquia gésser dera ciutat, e atau gesseràs damp era.

Que passèc per edart dauant a on eth s'estaue un jutge de comission qu'anaue de cap a ua causa criminau, e amiaue fòrça gent damp eth e dus ussièrs; preguntèc se qui ère, e, en dider-l'ac, didec:

- Jo apostarè qu'amie aqueth jutge vibores en sòn pitrau, pistolets ena cinta e arrais enes mans, entà esbauçar tot çò qu'artenhesse era sua comission. M'en brembi d'auer auut un amic que, en ua comission criminau que tenguec, balhèc ua sentència tant asenada, que se passaue en molti carats era colpa des delinqüents. Li demanè se per qué auie balhat aquera tan crudèu sentència e hèt ua tau manifèsta injustícia. Me contestèc que pensaue autrejar era apellacion, e damp aquerò deishauce dubèrtes es pòrtes as senhors deth Conselh entà mostrar era sua misericòria, padegant e calant aquera sua rigorosa sentència en sòn punt e deguda proporción. Jo li responí qu'aurie estat mielhor d'auer-la balhat de manèra que les estauvièsse aqueth trabalh, e damp aquerò lo tierien ada eth coma un jutge just e acertat.

Ena arròda dera fòrça gent que, coma s'a dit, tostemp l'escotaue, i auie un coneishut sòn en ròba de letrat, que un aute lo cridec *Senhor Licenciat*; e, en tot saber Vidriera qu'eth tau que cridauen licenciat non auie ne tansevolh eth titol de bachelier, li didec:

- Tietz compde, companh, non sigue causa que trapen eth vòste titol es fraires dera Redempcion de captius, que vo'llo cuelheràn coma ben vacant.

Ara quau causa didec er amic:

- Tractem-mos ben, senhor Vidriera, pr'amor que ja sabetz vos que sò òme de nautes e prigondes letres.

Li responec Vidriera:

- Jo ja sabi qu'ètz un Tantano en eres, pr'amor que se vos escapen per nautes e non les trapatz per prigondes.

En tot trapar-se un viatge ath cant dera botiga d'un sarte, lo vedec qu'ère esvagat, e li didec:

- Sense dobte, senhor mestre, qu'ètz en camin de sauvacion.
- Per qué ac didetz?, preguntèc eth sarte.
- Pr'amor que, coma non auetz arren a hèr, non auratz era escadença de mentir.

E ahigec:

- Malerós eth sarte que non mentís e cos es hèstes; quiei causa meravilhosa que lèu en toti es d'aguest mestier a penes se'n traparà a un que hèisque un vestit just, en auer-ne tants que les hèn pecadors.

Sus es sabatèrs didie que jamès hègen, ena sua pensada, sabata dolenta; pr'amor que s'ad aqueth que la calçaue l'anaue estreta e apretada, li didien qu'atau auie d'èster, per èster de galants cauçar apretat, e que en amiar-les dues ores vierien mès amples qu'espardenhes; e se l'anauen amples, didien qu'atau calie que siguesse, pr'amor deragota.

Un gojat escarrabilhat qu'escriuie en un ofici de Provincia lo sarraue plan damp pregunes e

demanes, e li hège a vier naues de çò que se passaue ena ciutat, pr'amor que mès que mès glosaue e responie a tot. Aguest li didec un viatge:

- Vidriera, aguesta net s'a mòrt ena preson un banc qu'ère condamnat entà enforcar.
- Que hec ben a apressar-se entà morir abantes qu'eth borrèu se seiguesse en eth.

En trepader de Sant Francés s'estaue un ròtle de genovesi; e, en tot passar per aquiu, un d'eri lo cridèc e didec:

- Aprèssse-se aciu eth senhor Vidriera e raconde-mos un conde.

Eth responec:

- Que non voi, pr'amor de qué non me lo passetz entà Genova.

Trapèc un viatge ara encargada d'ua botiga qu'amiaue dauant a ua hilha sua plan lèja, mès plan cargada de jòies, d'ornaments e de pèrles; e li didec a sa mair:

- Qu'auetz hèt plan ben en empeirar-la, entà qué se posque passejar.

Des pastissèrs didec que fòrça viatges hègen ara *dobladilla*, sense que les amièssen entà cap pena, pr'amor qu'auien hèt eth coquilhon de dus a quate, eth de quate a ueit e eth de ueit a miei reiau, sonque peth sòn aubire e acòrd.

Des mostraires de mariòtes didie mil maus; didie qu'ère gent gandaira e tractaue damb indecència es causes divines, pr'amor que damb figures que mostrauen enes sòns retrats cambiauen era devocion en arridalhes e que se passaue qu'apilerauen en un sac totes o era màger part des figures deth Testament Nau e Vielh e se seiguien sus eth entà minjar e béuer enes cerèrs e tavèrnes. En resumit, didie que s'estonaue de com qui podesse non les botèsse perpetuau silenci enes sòns retaules, o les despatrièsse deth règne.

Que passèc un viatge per a on s'estaue un comedian vestit coma un prince, e, en veder-lo, li didec:

- Jo m'en brembi auer vist gésser ad aguest en teatre damb eth ròstre en harinat e vestit damb un mantèl ath revés; e, totun açò, a cada pas dehòra dera estrada, jure a fe de gentilòme.
- Que pòt èster, responec un, pr'amor que i a fòrça comedians que son ben neishudi e gentilòmes.
- Que serà vertat, repliquèc Vidriera, mès çò que mens a de besonh era tropa de comedians ei de persones ben neishudes; galantes, òc, gentilòmes e d'assopliment en lengües. Tanben sai díder d'eri qu'ena sudor dera sua cara guanhen eth sòn pan damb innegable trebalh, cuelhent de contunh de memòria, hèti perfècti gitanoz, de lòc en lòc e d'aubèrja en aubèrja, esdegant-se entà contentar a toti, pr'amor qu'en gost des auti s'està eth sòn pròpi ben. E mès encara, qu'en sòn mestier non enganhen ad arrés, pr'amor qu'en un virament de uelhs trèn era sua merça ena plaça publica, a judici e ara vista de toti. Eth trebalh des autors qu'ei incredible, e eth sòn suenh extraordinari, e les cau guanhar fòrça entà qué a finaus d'an non gesquen tant empennadi, que les calgue hèr plaids de creditors. E, totun açò, son de besonh entara causa publica, atau que ne son es sèubes, es pibos, e es vistes de recreacion, e coma ne son es causes qu'aunèstaments divertissen.
- Didie qu'auiie estat era pensada d'un amic sòn qu'eth que mestraue a ua comediana, en mestrarne a ua soleta ne mestraue a moltes ath madeish temps, per exemple: a ua reina, a ua ninfa, a ua divessa, a ua sirventa, a ua pastora, e a viatges auie era sòrt de qué servisse en era a un page o a un lacai: que totes aguestes figures sòl hèr ua comediana.

Li preguntèc un se qui auie estat eth mès erós deth mon. Responec que *Nemo*; pr'amor que *Nemo novit Patrem*, *Nemo sine crimine vivit*; *Nemo sua sorte contentus*, *Nemo ascendit in coelum*.

Des dretièrs didec un viage qu'èren mèstres d'ua sciéncia o art que quan l'auien de besonh non la sabien, e qu'èren un shinau presomptuosi, pr'amor que volien redusir a demostracions

matematiques, que son infalibles, es movements e pensaments colerics des sòns contraris. Damb es que se tintauen es barbes auie ua particular enemistat; e, en pelejar-se, dauant sòn, dus òmes, qu'un ère portugués, aguest didec ath castelhan, agarrant-lo des barbes que les auie plan tintades:

- *Por istas barbas que teño no rostro...!*

Ad açò que venguec Vidriera:

- *Ollay, home, naon digais teño, sino tiño!*

Un aute amiaue es barbes mirgalhades e de molti colors, per tòrt dera mala tinta; a qui didec Vidriera qu'auie es barbes de muladar oelhèr. A un aute, qu'amiaue es barbes miei blanques e miei neres, per auer-se descuedat, e es canons creishudi, li didec que procurèsse non discutir ne pelejar damb arrés, pr'amor qu'ère probable que li didessen que mentie pera mitat dera barba.

Un viatge condèc qu'ua damaisèla discreta e ben entenuda, per acodir ara volentat de sa pairs, balhèc er òc entà maridar-se damb un vielh tot peublanc, eth quau era net abantes deth dia des nòces, partic, non entar arriu Jordan, coma diden es vielhes, senon entath matràs d'aigua fòrta e argenta, que renovèc de tau manèra era sua barba, que l'ajacèc de nhèu e la lheuc de peish. Venguec era ora de balhar-se es mans, e era puncèla coneishec pera mina e pera tinta era figura, e didec a sa pairs que li balhèsssen eth madeish espòs qu'eri l'aiuen mostrat, que non ne volie un aute. Eri li dideren qu'aqueth qu'auí ath deuant ère eth madeish que l'aiuen mostrat e balhat per espòs. Era repliquèc que non n'ère, e se hec a vier testimònisi de se com eth que sa pairs li balhèren ère un òme grèu e plen de peublancs; e, donques qu'er aciu present non les auie, non ère eth, e l'enganhauen. S'acuelhec ad açò, se corrèc eth tintatge e des.heiguec eth maridatge.

Damb es mestreses auie era madeisha tissa que damb es refusadi; didie meravelhes deth sòn *permafoy*, des linçòs des sues tòques, des sòns molti cocons, des sòns escrupuls e era sua extraordinària misèria. Se'n hège des sòns estomacs aflaquidi, es sues romies de cap, era sua manèra de parlar, damb mès plecs qu'es sues tòques; e, fin finau, era sua inutilitat e es sòns vanilhèrs.

Un li didec:

- Qué ei aquerò, senhor licenciat, que vos è entenut a díder mau de fòrça mestiers e jamès ac auetz dit des escrivans, en tot auer tantes causes a díder?

Ad açò responec:

- Encara que de veire, non sò tan brusc que me dèishe amiari peth corrent dera plèba, soent enganhada. Que me sembla a jo qu'era gramatica des mormoraires e eth *la, la, la* des que canten son es escrivans; pr'amor que, atau coma non se pòt passar a d'autes sciéncies, se non ei pera pòrta dera gramatica, e atau qu'eth musician, que prumèr murmur e Dempús cante, atau, es maledidents, per a on comencen a mostrar era malignitat des sues lengües ei per díder mau des escrivans e des ussièrs e d'autes ministres dera justícia, en tot èster un mestier eth der escrivan sense eth quau anarie era vertat peth mon ara ombra des losats, acaçada e mauteactada; e atau, ditz er Eclesiastico: *in manu Dei potestas hominis est, et super faciem scribe imponet honorem*. Qu'ei er escrivan persona publica, e eth mestier deth jutge non se pòt amiari endauant sense eth sòn. Es escrivans les cau èster liures e non esclaus ne hilhs d'esclaus: legitims, non bastards ne neishudi de cap mala raça. Juren fidelitat de secret e que non haràn escritura usurària; que ne amistat ne enemistat, profit o damnatge les botjarà a non hèr eth sòn mestier damb bona e cristiana consciéncia. Pr'amor que s'aguest mestier tan bones parts requerís, per qué s'a de pensar que des mès de vint mil escrivans que i a en Espanha s'a de hèr a vier eth diable era cuelheta, coma se siguessen ceps dera sua vrenha?. Non ac voi creir, ne ei bon qu'arrés ac creiguer; pr'amor que, a tot darrèr, ei era gent mès de besonh qu'auie enes republiques mès ordenades, e que s'amiauen massa drets, tanben hègen massa errades, e que d'aguesti dus extrèms podie gésser un miei que les hèsse guardar pera sageta.
- Des ussièrs didec que non ère estranh qu'auessen quauqui enemies, en èster eth sòn mestier, o cuelher-te, o trèir-te era propietat de casa, o tier-te ena tua de sentinèla e minjar a cargue tòn.

Era ignorància e negligéncia des procuradors e sollicitadors, la comparaue as mètges, es quaus, que se guarisque o non eth malaut, eri se hèn a vier era sua estrea, e es procuradors e sollicitadors, madeish, se'n gesquen o non deth plaid qu'amien.

Li demanèc un se quina ère era mielhor térra. Responec qu'era primairença e arregraïda. E didec er aute:

- Que non voi díder aquerò, senon quin ei eth mielhor lòc? Valladolid o Madrid?

E responec:

- De Madrid, es extrèms; de Valladolid, es mieis.
- Non lo comprehensi, repetic eth que li preguntaue.

E didec:

- De Madrid, cèu e solèr; de Valladolid, es entresòls.

Entenec Vidriera que didie un òme a un aute que, sonque entrar en Valladolid, era sua hemna auie queigut plan malauta, pr'amor que l'auie tastat era térra.

Ad aço didec Vidriera:

- Qu'aurie estat mielhor que se l'auesse minyat, se de cas ei gelosa.

Des musicians e des corrèus a pè didie qu'aiuen era esperança e era sòrt limitades, pr'amor qu'es uns l'acabauen en tot vier a hèr-se corrèus d'a shivau, e es auti en arténher a èster musicians deth rei. Des hemnes que se cridauen cortesanes didie que totes, o era màger part, aiuen mès de corteses que de sanes.

En tot estar bèth dia en ua glèisa vedec qu'amiauen a acagar a un ancian, a cristianar a un mainatge e a velhar ua hemna, tot ath madeish temps, e didec qu'es temples èren camps de batalha, a on acaben es vielhs, es mainatges vencen e es hemnes trionfen.

Que li piquèc un viatge ua vèspa en còth, e non gosaue de se la trèir pr'amor de non trincar-se; mès, totun aquerò, se planhie. Li preguntaèc un se com sentie ad aquera vèspa, s'ère eth sòn còs de veire. E responec qu'auera vèspa deuie èster era sua mormolhadoira, e qu'es lengües e pics des mormolhaires èren dables entá esbauçar còssi de bronze, e non de veire.

En tot passar un religiós plan gras per a on eth s'estaue, didec un des sòns audidors:

- D'escanaulit que non se pòt botjar eth pair.

S'embestièc Vidriera e didec:

- Qu'arrés se'n desbrembe de çò que ditz er Esperit Sant: *nolite tangere christos meos*.

E, embestiant-se encara mès, didec qu'ac campèssen, pr'amor que veirien que fòrça sants que d'uns ans ençà auie canonizat era Glèisa e plaçat en nombre des benauradi, arrés se cridaue eth capitan senhor Fulano, ne eth secretari senhor Tau de senhor Taus, ne eth Comde, ne eth Marqués, ne eth Duc de tau part, senon frai Diego, frai Jacinto, frai Raymundo, toti frares e religiosi; pr'amor qu'es religions son es Aranjuez deth cèu, qu'es sòns fruts, ordinàriaments, se placen ena taula de Diu.

Didie qu'es lengües des murmuraires èren coma es plumes dera agla: que rosiguen e maumeten totes es des auti audèths que damp era s'amassen. Des trichaires e jogaires didie miracles: didie qu'es trichaires èren prevaricadors publics, pr'amor que, en hèr es concessions deth qu'anaue hènt sòrt, desirauen que perdesse e passèsse era carta entà dauant, pr'amor de qué eth contrari se les hesse a vier e eth crubèsse es sòns drets. Laudaue fòrça era paciència d'un jogaire, que s'estaue tota era net jogant e perdent, e a maugrat d'èster de condicion coleric e endiablat, a tròca de qué eth sòn contrari non se lheuèsse, non badaue boca, e patie çò d'un martir de Barrabàs. Laudaue tanben es consciéncies de bèri auorats trichaires que ne peth mau de morir consentien es jòcs *d'estocada*, deth *reparolo*, *sèt e amiar*, e *pinta ena deth punto*.

En resumit, didie causes que, se non siguesse pes grani sorriscles que hège quan s'apressauen ada eth o lo tocauen, per abit que portaue, pera estretesa dera sua biòca, pera manèra que beuie, per non voler dormir qu'a cèu dubèrt en ostiu e en iuèrn enes palhèrs, coma è dit, damb era quau causa balhaue clars senhaus de holia, arrés poirie creir senon qu'ère un des de mès sen deth mon.

Dus ans o pòc mès durèc en aguesta malautia, pr'amor qu'un religiós dera òrdre de Sant Jeroni, qu'auie gràcia e sciéncia particular en hèr qu'es muds entenençen e de bèra manèra parlèssen, e en guarir lhòcos, cuelhec ath sòn compde de guarir a Vidriera, possat pera caritat; e lo guaric e assanic, e tornèc ath prumèr sen, entendement e discurs. E, atau, en veder-lo assanit, lo jarguèc coma letrat e lo hec a vier ena Còrt, a on en balhar tantes pròves de sen tau que les auie balhat de lhòco, podie tier eth sòn mestier e hèr-se famós per eth.

Atau ac hec; e, en tot cridar-se eth licenciat Rueda, e non Rodaja, entornèc ena cort, a on, a penes auec entrat, que siguec coneishut pes gojats; mès, coma lo vederen en tan desparièr abitud der acostumat, non gausèren her-li crits ne hèr-li preguntes; mès lo seguien e se didien es uns as auti:

- Dilhèu non ei aguest eth lhòco de Vidriera? A fe de Diu que n'ai! Que ja vie assentat. Mès autant pòt èster lhòco ben jargat que mau jargat; preguntem-li quauquarren e gescam dera confusion.

Tot aquerò entenie eth licenciat e caraue e, anaue mès corrut e confonut que quan ère sense sen.

Passèc eth coneishement des gojats entàs òmes; e, abantes de qué eth licenciat arribèsse en pati de Conselhs, s'auie hèt a vier darrèr sòn mès de dues centes personnes de tota sòrta. Damb aguesta acompanyada, qu'ère mès qu'era d'un catedratic, venguec en pati, a on l'acabèren d'entornejar guairi en eth s'estauen. Eth, en veder-se damb tanta torba ath sòn entorn, lheuèc era votz e didec:

- Senhors. Que sò eth licenciat Vidriera, mès non eth que solia: sò ara eth licenciat Rueda; eveniments e malurs que se passen en mon, damb eth permís deth cèu, me treigueren eth sen, e es misericòrdies de Diu me l'an entornat. Per çò que didien que didí quan lhòco, poderatz considerar es que diderè e harè quan assentat. Que jo sò graduat en leis per Salamanca, a on estudiè damb praubetat e a on venguí dusau en licencies: d'a on se pòt dedusir que mès era vertut qu'eth favor me balhèc eth grad que tengui. Qu'è vengut aciu en aguest gran mar dera Cort entà hèr d'avocat e guanhar-me era vida; mès que se non me deishatz, aurè vengut a vogar e guanhar-me era mòrt. Per Diu que non hescatz que seguir-me sigue açaçar-me, e que çò qu'artenhí per lhòco, qu'ei eth sosten, lo pèrda per assentat. Çò que solietz preguntar-me enes places, preguntatz-lo-me ara ena mia casa, e veiratz qu'eth que vos reponie ben, sivans diden, còp sec, vos responerà mielhor de pensat.

L'escotèren toti e lo deishèren de cornèr quauqui uns. Se'n tornèc ena sua aubèrja damb mens acompanyada qu'era qu'auie amiat.

Gessec un aute dia e se passèc çò de madeish; hec un aute sermon e non servic d'arren. Que perdie molt e non guanhaue arren; e, en veder-se morir de hame, determinèc de deishar era Cort e entornar-se'n entà Flandes, a on se pensau valer des forces deth sòn braç, pr'amor que non se'n podie valer des deth sòn engenh.

E, en tot metèc tot en marcha, didec en gésser dera Cort:

- Ò Cort, qu'alongues es esperances des atrevits pretendents, e abraques es des virtuosi escuelhudi, sosties abondosaments as truands desvergonhadi e aucisses de hame as discrets vergonhosi!

Aquerò didec e partic entà Flandes, a on era vida qu'auie començat a eternizar pes letres l'acobèc d'eternizar pes armes, en companhia deth sòn gran amic eth capitan Valdivia, deishant fama ena sua mòrt de prudent e plan valent soldat.

